

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF THE PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF THE LAW ENFORCEMENT FUNCTION OF THE STATE BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

З того моменту, коли людство почало визнавати право одним із ключових регуляторів суспільних відносин нарівні з нормами моралі, релігією та звичаями, мислителі та філософи переймалися проблемою його внутрішньої сутності. Внаслідок подібних наукових пошуків були висунуті теорії про природне та позитивне право, права людини та громадянина, правовий статус людини та інші. Спільним моментом багатьох теорій є момент ідейності права, тобто його походження від внутрішнього усвідомлення людством навколишнього світу та бажання впорядкування виникаючих у ньому суспільних відносин.

У статті наводиться визначення поняття «принципи права» шляхом аналізу різних наукових уявлень. Розглядаються ключові класифікаційні підходи різних вчених до розподілу принципів права в загально-правовій теорії. Наводиться власна класифікація принципів реалізації правоохоронної функції органами Національної поліції України.

Зроблено висновок, що, визначаючи групи принципів реалізації правоохоронної функції держави Національною поліцією України, необхідно враховувати особливий зміст цього напрямку діяльності органів влади, який має об'ємну законодавчу основу та великий набір форми вияву; особливості правового статусу Національної поліції України; специфічну сутність вказаних принципів. Йдеться про вихідні ідеї загально-державної роботи із забезпечення правоохоронного сектору, яка реалізується за специфічним напрямком окремо взятим органом влади та за допомогою спеціального правового інструментарію. Внаслідок цього систему подібних принципів складають як загально-правові вихідні засади, так і особливі.

Найбільш логічною є класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави Національною поліцією України на дві групи: 1) загально-правові принципи – вихідні ідеї, що визначають сутність і користь права для суспільства, координати його розвитку та впливу, а також лежать в основі будь-яких правових явищ нашої держави; 2) спеціальні принципи – особливі вихідні ідеї, сформовані в галузі діяльності Національної поліції України з реалізації правоохоронної функції держави (особливі правові засади, нетипові для всієї правової системи держави, які мають власну специфікацію).

Ключові слова: *принципи права, принципи реалізації правоохоронної функції.*

The relevance of the article is that from the moment when the law began to be recognized by mankind as one of the key regulators of social relations, along with moral norms, religion and customs, thinkers and philosophers were concerned with the problem of its inner essence. As a result of such scientific research, theories of natural and positive law, human and civil rights, human legal status and others have been put forward.

However, the common point of many theories is the moment of ideology of law, that is, its origin from the inner awareness of humanity of the world around and the desire to organize the emerging social relations. The article defines the concept of “principles of law” by analyzing various scientific ideas. The key classification approaches of different scholars to the distribution of the principles of law in common law theory are considered.

The own classification of principles of realization of law enforcement function by bodies of National police of Ukraine is resulted. It is concluded that in determining the groups of principles for the implementation of the law enforcement function of the state, the National Police of Ukraine must depart, first, from the special content of this area of government, which has a comprehensive legal framework and a wide range of manifestations; secondly, the peculiarities of the legal status of the National Police of Ukraine itself; third, the specific essence of these principles. In other words, we are talking about the initial ideas of the general state work to ensure the law enforcement sector, which is implemented in a specific area by a separate authority and with the help of special legal tools.

As a result, the system of such principles consists of both general and basic principles. Therefore, the most logical is the classification of the principles of law enforcement of the state by the National Police of Ukraine into two groups, namely: 1) common law principles – the basic ideas that determine the nature and benefits of law for society, its development and impact, and what legal phenomena of our state; 2) special principles – special initial ideas formed in the field of activity of the National Police of Ukraine on realization of law enforcement function of the state, in other words, special legal bases, atypical for all legal system of the state which have own specification.

Key words: *principles, principles of law, principles of realization of law enforcement function.*

Вступ. З того моменту, коли людство почало визнавати право одним із ключових регуляторів суспільних відносин нарівні з нормами моралі, релігією та звичаями, мислителі та філософи переймалися проблемою його внутрішньої сутності. Внаслідок подібних наукових пошуків були висунуті теорії про природне та позитивне право, права людини та громадянина, правовий статус людини та інші. Однак спільним моментом багатьох теорій є момент ідейності права, тобто його походження від внутрішнього усвідомлення людством навколишнього світу та бажання впорядкування виникаючих у ньому суспільних відносин. Ця «ідейність», на нашу думку, виразилася у найбільш сталих елементах правової реальності – принципах, які є основою всіх правових явищ, у тому числі реалізації правоохоронної функції органами Національної поліції України (далі – НПУ).

Ступінь наукової розробленості. Проблематику принципів права неодноразово опрацьовували у правовій теорії вчені П. Прудон, Г.А. Крігер, В.В. Лазарев, М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин, М.С. Кельман, В.О. Кучинський, О.Ф. Вишневський, М.О. Горбатюк, Г.А. Борисов, Т.І. Фулей, С.С. Алексєєв та інші. Водночас на доктринальному рівні питання визначення та класифікації принципів реалізації правоохоронної функції залишається неопрацьованим.

Постановка завдання. Метою статті є визначення поняття та проведення класифікації принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України.

Результати дослідження. Категорія принципів містить у собі багатозначну проблематику, зміст якої розкривався в різних галузях наукових знань. Саме цей момент визначає велику кількість загальних і специфічних характеристик принципів реалізації правоохоронної функції держави органами НПУ, на що варто звернути увагу.

Так, термін «принцип» походить з латинського “principium” – «початок», «основа» [1, с. 461]. У тлумачній словниковій літературі до терміну «принцип» наводяться такі визначення:

– основне, вихідне положення якої-небудь системи, якогось учення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо;

– основна особливість устрою, дії механізму, пристрою тощо;

– внутрішнє переконання у чому-небудь, головна норма поведінки, точка зору на що-небудь [1, с. 984; 2, с. 1125; 3, с. 366; 4, с. 141].

Ще всередині ХІХ століття П'єр Прудон наголошував на тому, що принципи взагалі є душею історії: «Будь-який предмет має свою ідею, а тому свій принцип і свій закон; будь-яке явище відповідає якійсь ідеї; ніщо не відбувається у світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – все це є аксіомою новітньої філософії. На принципах ґрунтується все життя народів і все моральне значення їхнього побуту; через певні принципи здійснюються державні перевороти, вмирають і відроджуються спільноти» [5].

Поняття принципів не є новелою для юридичної науки. У юридичній сфері в загальному вигляді принципи характеризуються як основні засади, вихідні ідеї з певною універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [6, с. 110–111].

Існує багато інших наукових уявлень про принципи права. Г.А. Крігер зазначав, що принципи права – це закріплені у праві ідеологічні, політичні та моральні засади (керівні ідеї), які впливають із соціально-економічної природи суспільного ладу, спрямовують регулятивну та охоронну функції права і визначають характер, підстави та обсяг застосування державного примусу та інших засобів впливу, необхідних для успішного розвитку панівних суспільних відносин [7, с. 102; 8, с. 21].

В.В. Лазарєв вважає, що принципи права – це головні чинники, які визначають найважливіші структурні зв'язки у предметі, методі, механізмі правового регулювання всередині правової системи й поза нею (зв'язки із соціальним середовищем), отримують офіційне і навіть неофіційне відображення у праві. Як регулятори суспільних відносин, вони мають і загальну цілеспрямованість, бо багато в чому визначають перспективи розвитку не тільки права, а й суспільства, держави, сприяючи усуненню прогалин або інших недоліків чинного законодавства [9; 10, с. 75].

М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин характеризують принципи як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, які виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають, що здавна принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, які належали до цієї системи. Правники підкреслюють, що принципи не формують конкретних прав і обов'язків, не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, однак від того, на яких принципах заснований правовий порядок, здебільшого можна судити про характер самої держави (демократична, тоталітарна тощо) [11, с. 193].

З огляду на окреслені особливості принципів реалізації правоохоронної функції держави органами НПУ слід визначити як основоположні, абстрактні, об'єктивно існуючі та виражені у законодавстві України вихідні ідеї, вимоги, базову систему координат провадження Національною поліцією України заходів і засобів реалізації правоохоронної функції держави.

Варто наголосити, що принципи реалізації правоохоронної функції держави органами НПУ не є однорідними між собою. Крім того, наукові погляди щодо класифікації основоположних ідей містяться і в загальній теорії права. М.С. Кельман вважає, що залежно від свого характеру принципи права поділяються на соціально-економічні, політичні, ідеологічні, релігійні, естетичні і спеціально-юридичні. Особливість останніх, на думку автора, полягає в тому, що вони відповідають на питання, як відображається у праві його соціальна основа, яка структура права і який характер правового регулювання суспільних відносин [12, с. 287].

Залежно від типу права М.М. Марченко виділяє принципи права, властиві рабовласницькому, феодальному, капіталістичному та соціальному праву, а також принципи, притаманні праву, перехідному від одного типу права до іншого [13, с. 23–24]. За формою існування принципу чи способом закріплення принципів у праві В.М. Семенов виділяє текстуальний і змістовий способи [14, с. 28].

На думку О.Ф. Вишневського, М.О. Горбатов, В.О. Кучинського, сутність принципів права визначається характером їх джерел. Здебільшого вони носять нормативний або доктринальний характер. Це означає, що принципи права або прямо закріплюються в законодавчих актах, тобто виступають у вигляді правових норм, або логічно виводяться зі змісту чинного національного законодавства і норм міжнародного права, є результатом наукових узагальнень.

У першому випадку принципи права мають загальнообов'язковий характер і можуть офіційно реалізовуватися у правозастосовній практиці. У другому вони мають науково-коментаторський характер, що передбачає їх використання саме в цій якості. Нині принципи права є актуальними насамперед у зв'язку із завданням забезпечення прав людини; вони слугують загальними орієнтирами у правотворчості та правозастосуванні. Як зазначають вчені, принцип свободи реалізується способом надання свободи вибору суспільного ладу та форми правління, забезпечення захисту прав людини та задоволення основних потреб її життя, формування органів державної влади шляхом народного волевиявлення, створення умов для утвердження в суспільстві норм гуманістичної моралі, користування різними соціальними послугами держави та приватних осіб [15, с. 195–196; 16, с. 119].

Найчастіше в науковій юридичній літературі зустрічається класифікація принципів права за сферою їх поширення. За цим критерієм виділяють загально-правові (зустрічаються також терміни «загальні» та «основні») принципи, міжгалузеві, галузеві та принципи інститутів права. Прихильниками такого поділу принципів права (включаючи деякі варіації) є переважна більшість учених. Так, з точки зору А.М. Колодія, кожна галузь права характеризується:

- загальними для всіх галузей основними принципами права;
- міжгалузевими принципами, які властиві двом і більше галузям;
- галузевими принципами, що стосуються тільки однієї галузі права;
- принципами структурного виду права, властивими відносно великим автономним групам галузей права (публічному і приватному, об'єктивному і суб'єктивному тощо).

Внутрішня єдність і стабільність кожної галузі права і права загалом, їх відокремлюючі властивості здебільшого залежать від притаманних їм принципів [17, с. 114; 18, с. 47].

Г.А. Борисов, вважаючи головною підставою для класифікації різні сфери суспільних відносин, на які поширюються ті чи інші принципи, різний характер суспільних закономірностей, що ними відбувається, виокремлює такі групи принципів:

- загальнополітичні та правові;
- принципи побудови та функціонування державної організації;
- принципи окремих форм державної діяльності, зокрема правоохоронної;
- принципи права, міжгалузеві принципи, галузеві принципи;
- принципи окремих груп норм [19, с. 10; 20, с. 75].

Т.І. Фулей розмежовує принципи позитивного права як його нормативні засади, що визначають сутність і спрямованість правового регулювання, від більш широкого за обсягом поняття правових принципів (принципів правосвідомості, правової доктрини) – основних, визначальних ідей правової системи. Вчений пропонує таку класифікацію принципів права:

– загальнолюдські (загально-цивілізаційні) принципи права, які є придатними до застосування у будь-якій системі права;

– загальні принципи права (для кількох систем права) – однойменні принципи в основних національних правових системах світу, яким притаманні певні особливості й можливості застосування як у внутрішньому, так і в міжнародному правопорядках. Серед них можна виділити загальні принципи права для кількох національних систем; загальні принципи права для національних систем і міждержавних утворень (наприклад, Європейського Союзу);

– принципи системи права, серед яких принципи міжнародного права; принципи внутрішньодержавного права (загально-правові) [21, с. 10–12, 262].

Окремі погляди науковців зорієнтовані на визначення класифікації та принципів державного апарату, а також механізму реалізації правоохоронної функції країни. С.С. Алексєєв виділяє принципи організації та діяльності державного апарату, принципи демократії, принципи права, принципи правотворчості, принципи юридичної відповідальності, принципи правопорядку, рідше – принципи правового статусу особи [22].

О.Ф. Скакун до головних принципів організації й діяльності державного апарату відносить пріоритет прав і свобод людини, єдність і поділ влади, верховенство права, законність, ієрархічність, організаційно-правову зв'язаність діяльності державних органів і посадових осіб, поєднання виборності і призначуваності, демократизм методів і стилю роботи, змінюваність, поєднання колегіальності та єдиноначальності, гласність і врахування громадської думки, професійну компетентність, економічність, програмування, науковість, право рівного доступу до державної служби [23].

Висновки. Загалом у правовій теорії існує безліч підходів до класифікації принципів, кожен із яких засновується на власному, цілком оригінальному аспекті. Багатоманітно науковці класифікують і основоположні засади правоохоронного сектору нашої держави.

Визначаючи групи принципів реалізації правоохоронної функції держави Національною поліцією України, необхідно враховувати особливий зміст цього напрямку діяльності органів влади, який має об'ємну законодавчу основу та великий набір форм вияву; особливості правового статусу НПУ; специфічну сутність вказаних принципів. Йдеться про вихідні ідеї загально-державної роботи із забезпечення правоохоронного сектору, яка реалізується за специфічним напрямком окремо взятим органом влади та за допомогою спеціального правового інструментарію. Внаслідок цього систему подібних принципів складають як загально-правові вихідні засади, так і особливі.

Варто зазначити, що найбільш логічною є класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави Національною поліцією України на дві групи:

1) загально-правові принципи – вихідні ідеї, які визначають сутність і користь права для суспільства, координати його розвитку та впливу, а також лежать в основі будь-яких правових вищів нашої держави;

2) спеціальні принципи – особливі вихідні ідеї, сформовані в галузі діяльності НПУ з реалізації правоохоронної функції держави (особливі правові засади, нетипові для всієї правової системи держави, які мають власну специфікацію).

Список використаних джерел:

1. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. СПб : «Норинт, 2000».
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. 1884 с.
3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / Івченко А.О. Х. : «Фоліо», 2002. 846 с.
4. Подорожній Є.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дисертація / Є.Ю. Подорожній // Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.
5. Прудон П. Война и мир: исследование о принципе и содержании международного права / П. Прудон. М. : А. Чичерин и Ко, 1864.
6. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А Г. К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. 656 с.
7. Кригер Г.А. Место принципов советского уголовного права в системе принципов права // Советское государство и право. 1981. № 2. С. 102–107.
8. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції) : дисертація / В.О. Гацелюк // Луганськ : Луганська академія внутрішніх справ МВС імені 10-річчя Незалежності України. 2004. 217 с.
9. Лазарев В.В. Пробелы в праве и пути их устранения. М. : Юрид. лит., 1974.
10. Руднева О.М. Гендерна рівність у праві України : дисертація / О.М. Руднева // Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2002. 178 с.
11. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
12. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави і права : підручник. Львів : «Новий Світ 2000», 2004. 584 с.
13. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. / Под ред. проф. М.Н. Марченко. Том 2. Теория права. М. : Изд-во «Зерцало», 1998. 620 с.
14. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. М. : Юрид. лит., 1982. 152 с.
15. Вишневский А.Ф., Горбатов Н.А., Кучинский В.А. Общая теория государства и права : учебное пособие. Минск : Амалфея, 2004. 688 с.
16. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-е вид. Харків : Консум, 2005. 656 с.
17. Колодій А.М. Принципи права України : монографія. К. : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
18. Лаврів О.Я. Система принципів трудового права України : дисертація / О.Я. Лаврів // Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2006. 211 с.
19. Білозерцева В. В охороні правопорядку допомагає населення // Іменем Закону. 2003. № 12. 14 березня.
20. Головін А.П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : дисертація / А.П. Головін // Київ : Національна академія внутрішніх справ України. 2004. 175 с.
21. Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.І. Фулей. К., 2003. 20 с.
22. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2 т. / С.С. Алексеев. М. : Юрид. лит., 1981. Т. 1.
23. Загуменна Ю.О. Органи внутрішніх справ як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави : монографія / Ю.О. Загуменна // Харків, 2012. 251 с.